

A DEMOKRÁCIA AMERIKÁBAN^{*}

ALEXIS DE TOCQUEVILLE

Fájdalmas tény, hogy Alexis de Tocqueville (1805–1859) fő művének mind a mai napig nincs használható és élvezhető magyar fordítása. Igaz, a 20. század végén két kiadó is foglalkozott a könyv megjelentetésével: a '80-as évek elején egy válogatás erejéig a Gondolat,¹ majd egy évtizedre rá, 1993-ban az Európa, amely az 1983-as szemelvényes kiadáshoz – két új fordító felkérésével – hozzáfordított a hiányzó fejezeteket.² E két – részben azonos – kiadás azonban pontatlan, zavaros, olvashatatlan. A szöveget mind a Gondoltnál, mind az Európa Könyvkiadónál láthatóan senki se gondozta, senki se vetette össze az eredetivel. Senki sem foglalkozott azzal, hogy a hét fordító szövegét – akár csak a szakszavak szintjén – egymáshoz igazítsa. Nem csoda, hogy az 1993-as teljes kiadásban rengeteg a félreértés, melléfogás, és hogy az érthetetlen mondatok, sőt bekezdések sem mennek ritkaságszámba.

Bár *A demokrácia Amerikában* (1835–40) írásművészetéről kevés szó esik a szakirodalomban, tény, hogy a műnek elsőrangú stilisztája, 18. századi szerzőkön – legelsősorban Montesquieu-n és Rousseau-n – iskolázott esszéista a szerzője. Erre a kétségbenvonhatatlan irodalmi tehetségre nemcsak az 1848-as forradalommal kapcsolatos és csak a szerző halála után, 1896-ban közreadott visszaemlékezés³ a bizonyíték, hanem az a páratlan műgond is, amellyel a szerző *A demokrácia Amerikában* végleges szövegét kialakította. A kötet, semmi kétség, minden gondolati értéke mellett a 19. századi francia esszé műfajának is remekműve. Mindennek tükrében az Európa Könyvkiadó által jegyzett fordításnak a zavarosság mellett az is nagy baja, hogy a kötet hét fordítója teljesen figyelmen kívül hagyta a mű stilisztikai, szépírói dimenzióját.

Csaknem tíz éve dolgozom minden kiadói szerződés nélkül *A demokrácia Amerikában* új fordításán. Az eddig elkészült részeket, ahogy az itt következő szemelvényt is, kerülve minden archaizálást, mesterkéeltséget és papírizű irodalmiaskodást, igyekeztem igényes mai magyar köznyelven és szabatosan megszólaltatni. Fordítás közben sokat törtem a fejem, hogy a rendelkezésemre álló hétköznapi vagy veretes szinonimák és kifejezések közül éppen melyiket illesszem a szövegbe – ilyenkor mindig eszembe jutott, hogy Tocqueville az amerikai társadalom leírásában mindig a legaltaresettebb és legegyszerűbb francia fordulatokat használja. A tocqueville-i társadalomleírásban az a csodálatos, ahogyan a szerző egy-egy konkrét tény ugródeszkájáról elrugaszkodva egyetlen pillanat alatt felemelkedik a legelvontabb általánosítás régió-

* A fordítás az alábbi szövegkiadásból készült: Alexis de TOCQUEVILLE: *Oeuvres*. II. köt. Édition publiée sous la direction d'André Jardin, Gallimard, Paris, 1992. 50–58. Az itt közreadott szemelvény az Európa Könyvkiadó által 1993-ban kiadott kötetben a 78–87. oldalon található. Munka közben Gerald E. Bevan (Penguin Books, 2003), valamint Arthur Goldhammer (The Library of America, 2004) angol nyelvű fordításának értelmezését is figyelembe vettem. A kihagyásokat szögletes zárójelbe foglalt három ponttal jelezzük, a jelzéssel ellátott magyarázó jegyzetek a fordítóéi, a többi szerzői jegyzet.

1 Alexis de TOCQUEVILLE: *A demokrácia Amerikában*. ford. FRÉMER Jusztina – MARTONYI Éva – MIKLÓS Livia – NAGY Géza – SCHULTEISZ Gyula – SZÍJGYÁRTÓ László, vál. és ut.: KULCSÁR Kálmán, Gondolat, Bp. 1983.

2 Alexis de TOCQUEVILLE: *Az amerikai demokrácia*. ford. FRÉMER Jusztina – KISS Zsuzsa – MARTONYI Éva – MIKLÓS Livia – NAGY Géza – SCHULTEISZ Gyula – SZABOLCS Katalin, Európa, Bp. 1993.

3 Alexis de TOCQUEVILLE: *Emlékképek 1848-ról*. ford. ÁDÁM Péter, Európa, Bp. 2007.

jába, majd huppan vissza ugyanolyan könnyed lendülettel, nemegyszer még ugyanabban a bekezdésben, a konkrét tények talajára. Remélem, hogy az új fordítás a szövegnek ezt a belső hullámvázát is érzékeltetni tudja. (A ford.)

AZ AMERIKAI ANGOLOK TÁRSADALMÁNAK ARCULATA

Ha egy nép jogrendjét és életformáját meg akarjuk ismerni, legelőször is e nép társadalmi arculatát kell alaposabban szemügyre vennünk. [...]

Több lényegbevágó megjegyzést is tehetnénk az amerikai angolok társadalmi arculatát illetően, de ezek között egy minden másnál fontosabb. Az amerikaiak társadalmi arculatáról legelőször is azt mondhatjuk, hogy demokratikus.⁴ Ez már a kolóniák alapításakor jellemezte e társadalmat, de napjainkban még inkább jellemzi.

Az előző fejezetben elmondtam, milyen nagy volt az egyenlőség az Új-Anglia partjain letelepedő bevándorlók között. Olyan része ez az Uniónak, amelyben még csíráját sem találjuk soha az arisztokráciának. Errefelé csakis az intellektuális hatások találtak termékeny talajra. A nép gyorsan megtanult bizonyos neveket, és a tudás meg az erkölcs példaképeként tisztelte őket. Néhány honpolgár akkora hatással volt rá a véleményével, hogy e hatást méltán nevezhetnénk arisztokratikusnak is, már ha változatlanul öröklődhetett volna apáról fiúra. Mindez a Hudsontól keletre történt; a folyótól délnyugatra azonban, le egészen Floridáig, egészen más képet mutatnak a dolgok.

A Hudsontól délnyugatra fekvő államok többségében annak idején angol nagybirtokosok telepedtek le, ők pedig az arisztokratikus elveket és velük együtt az angol örökösödési törvényeket is magukkal hozták. Arról már volt szó, milyen okok miatt nem alakulhatott ki soha befolyásos arisztokrácia Amerikában. Ezek az okok a Hudsontól délnyugatra, igaz, fennmaradtak, hatásuk azonban sokkal gyengébb volt, mint a folyótól keletre fekvő államokban. Délen egyetlen ember rabszolgák segítségével igen nagy földterületeket tudott művelés alá vonni. Olyan része ez az amerikai földrésznek, amelyen dúsgazdag földbirtokosok éltek. Befolyásukat azonban – legalábbis a szó európai jelentésében – semmiképpen sem lehet arisztokratikusnak nevezni, mivel a földbirtokosoknak nincsenek kiváltságaik, az a tény pedig, hogy rabszolgák művelték a földet, nem pedig bérlő jobbágyok, azzal járt, hogy a földbirtokosnak nem kellett pártfogásába venni a földjén dolgozókat. Mindamellet a Hudsontól délre a nagybirtokosok ettől még felső társadalmi osztályt alkottak, olyan társadalmi osztályt méghozzá, amelynek megvannak a maga eszméi és kedvtelései, és amely a politikai tevékenységet is teljesen kisajátította. Ha ez valamiféle arisztokrácia volt, akkor olyan arisztokrácia, amelyik nem sokban különül el a néptömegektől, már csak azért sem, mert nagyjából ugyanolyanok az érzelmei meg az érdekei; ezt az arisztokráciát, amely nem tudott se megerősödni, se gyökeret verni, kedvelni nem kedvelik különösebben, de gyűlölni se gyűlölik. Délen ez az osztály állt a felkelés élére: az amerikai forradalom neki köszönheti kimagasló alakjait.

Ebben az időszakban az egész amerikai társadalom megingott: a nép, amelynek nevében folyt a harc, hatalmas erőre tett szert, és egyszerre igényt támasztott rá, hogy kiálljon magáért; felébredtek demokratikus ösztönei; és ahogy összetörte az anyaország jármát, kedvet kapott a függetlenséghez. Az egyéni befolyások lassanként elvesztették erejüket; a jogszokások és törvények pedig ugyanazt a célt tűzték maguk elé. De a döntő lépést az örökösödési törvény kényszerítette ki az egyenlőséghez vezető úton.⁵

a népek társadalmi
rendje a törvények külső
megjelenési formája

⁴ Tocqueville – nem árt újra meg újra elismételni – elsősorban *nem* képvisleti rendszert ért a demokrácia fogalmán, hanem olyan társadalmat, amelyben az egyén előtt – miután leomlott a feudalizmusnak a mobilitást akadályozó merev struktúrája – elvben legalábbis, felfelé is meg lefelé is megnyitja az utat a társadalomban. (A ford.)

⁵ A törvények társadalomformáló jelentőségére feltehetően Tocqueville kortársa, Claude-Marie Raudot (1809–1879) hívta fel a szerző figyelmét. Raudot többek közt azt vizsgálta, hogyan alakították az örökösödési törvények a 18. századi Franciaországban a nemesség társadalmi helyzetét. (A ford.)

Alexis de Tocqueville
(1805–1859) ábrázolása
Honoré Daumier 1849-ben
készített karikatúráján
(Wikimedia Commons)

Igencsak furcsállom, hogy a közjoggal foglalkozó jogászok sem a múltban, sem a jelenben nem tulajdonítottak különösebb figyelmet annak, milyen nagy az örökösödési jog⁶ befolyása a társadalom alakulására. Igaz, az örökösödési jogot szabályozó törvények a polgári jog területéhez tartoznak; pedig minden egyes politikai intézmény homlokzatára fel kellene vésni őket, olyan hihetetlenül nagy hatással vannak a népek társadalmi rendjére, amelynek a politikai törvények csak külső megjelenési formái. Az örökösödési jog fejt ki hatását a lehető legbiztosabban és legegyszerűsebben a társadalomra, és már akkor előkészíti a talajt az új nemzedéknek, amikor az még meg sem született. Ezeknek a törvényeknek köszönhető, hogy az ember valósággal isteni hatalommal rendelkezik felebarátai jövője felett. A törvényhozó egy szép napon szabályozza a honpolgárok örökösödési jogát, majd évszázadokig ül a babérjain; miután alkotását mozgásba hozta, leveheti róla a kezét: a gépezet magától működik, és saját erejéből halad az előre meghatározott cél felé. Ha megfelelő módon van megszerkesztve, a gépezet néhány egyén körül egyesíti, koncentrálja, rendezi el a földtulajdont, és nem sokkal ezután a hatalmat is; ezzel pedig az arisztokráciát mintha csak forrást fakasztana, úgy ugrasztja ki a földből. De ha ezt a gépezetet

6 Örökösödési törvénynek azokat a törvényeket nevezem, amelyeknek fő céljuk, hogy a birtokos halála után intézkedjenek a hátrahagyott tulajdoni javak sorsáról. Közéjük tartozik a szubsztitúciós törvény is; ennek, többek között, az a rendeltetése, hogy megakadályozza a tulajdonost abban, hogy halála előtt rendelkezzen javairól. A birtokos azért köteles a vagyont megőrizni, hogy az érintetlenül szálljon az utána következő örökös tulajdonába. A szubsztitúciós törvénynek tehát az a célja, hogy a birtokos halála után rendelkezzen a tulajdon sorsáról. Ami emellett még van a törvényben, az csak alkalmazására vonatkozik.

történetesen más elvek irányítják, és ha egészen más úton indítják el, még gyorsabban érvényesíti hatását; akkor ugyanúgy megfelel, felosztja és szétszórja a földtulajdont meg a hatalmat; és még az is előfordul, hogy ijesztő gyorsasággal halad előre; ilyenkor kétségbeesetten próbálják feltartóztatni vagy fékezni, és ha másként nem megy, akadályokat gördítenek útjába. Ellentétes erőfeszítésekkel próbálják ellensúlyozni a tevékenységét, persze, hiába. A gépezet mindent szétmorzsol vagy felaprít, ami akadályozza előrehaladtában; újra meg újra felemelkedik, majd lezuhan, mígnem alatta minden finom futóhomokká válik – ez a homokréteg⁷ alkotja a demokrácia alapzatát.

Amikor az örökösödési jog lehetővé teszi, sőt előírja az apai földvagyonnak az örökös utódok közti egyenlő felosztását, akkor kétféle következménnyel kell számolnunk; jöllehet e két következmény egyazon cél felé mutat, gondosan el kell őket választanunk egymástól.

Az örökösödési jog következtében minden egyes tulajdonos halála hirtelen változást jelent a földtulajdont illetően; nem egyszerűen azért, mert a földtulajdonnak más lesz a birtokosa, hanem mert – ezzel egyidejűleg – a földtulajdon jellege is megváltozik; a földtulajdon ugyanis egyre kisebb részekre tagolódik. Ez az örökösödési jog közvetlen – és kézzelfogható – következménye. Ahol törvény garantálja az örökség egyenlő részekre való felosztását, azokban az országokban állandó tendencia, hogy a vagyon – és különösképp a földtulajdon – egyre jobban elaprózódik. Mindamellet, feltéve, hogy semmi sem akadályozza az örökösödési törvények érvényesülését, az örökösödési jog csak hosszú távon fogja éreztetni hatását; abban az esetben ugyanis, hogy ha a családnak csak két gyermeke van (de a Franciaországgal azonos népességű országokban – úgy mondják – az utódok száma inkább három), és ha ez a két gyerek megosztódik az apa meg az anya örökségén, nagyjából ugyanolyan vagyont tudhat magáénak, mint amilyen a két szülőé volt külön-külön.

Csak hogy az örökség egyenlő megosztása nem csak a vagyon jövőjére van hatással; a tulajdonosok lelkére is hatással van, sőt még érzelmeiket is bevonja a folyamatba. Az örökösödési jognak e közvetett következményei pedig gyorsan szétforgácsolják a nagy vagyonokat, legelsősorban a nagy földbirtokokat.

Azoknál a népeknél, amelyeknek körében az örökösödési törvény az elsőszülött jogára alapozódik, hatalmas földterületek öröklődnek osztatlanul nemzedékről nemzedékre. Ennek következményeként a családi összetartozás érzése mintegy a földből meríti erejét. A család a föld képviselője, a föld pedig a családé. A föld örökíti meg a család nevét, eredetét, hírnevét, hatalmát és kiválóságát. A föld maradandó tanúja a múltnak és értékes záloga a jövőnek.

De ha az örökösödési jog [mint Amerikában] a hagyaték- az örökösök közti egyenlő megosztását írja elő, egyszerűen lerombolja a családi érzés meg a földbirtok megőrzése közti bensőséges kapcsolatot; ettől fogva a föld immár nem képviseli a családot, hiszen egy-két nemzedék után elkerülhetetlen a megosztása, a földtulajdon egyre kisebb részekre tagolódik, míg végül teljesen el nem tűnik. Ha egy nagybirtosnak csak kevés fia van, és ha vagyoni helyzetük kedvezően alakul, reménykedhetnek ugyan abban, hogy nem lesznek szegényebbek apjuknál, arra azonban semmi reményük sem lehet, hogy az apai vagyont változatlanul meg fogják tudni őrizni: az ő vagyonuk elkerülhetetlenül más elemekből áll majd, nem olyanokból, mint az apjuké.

Márpedig ha a tulajdonosnak immár nem áll érdekében a családi érzéssel, számos emlékekkel, büszkeséggel meg becsvággal együtt járó földbirtok megőrzése, akkor biztosak lehetünk benne, hogy előbb vagy utóbb túlad rajta, már csak azért is, mert nem kevés haszonnal jár az eladása, az ingóságokban meg-

Alexis de Tocqueville *A demokrácia Amerikában* (1835–40) című könyvének magyarnyelvű kiadásai

A democratia Amerikában (ford. Fábián Gábor) Egyetemi Nyomda, Buda, 1841–43. I-II. kötet [Tocqueville Elek néven]

A demokrácia Amerikában. Válogatás [részletek] (vál. és utószó Kulcsár Kálmán, ford. Frémer Juszti és ts.) Gondolat, Bp. 1983.

Az amerikai demokrácia (bev. tanulmány François Furet, ford. Ádám Péter és ts.) Európa, Bp. 1993.

A demokratikus despotizmus. Szemelvények Az amerikai demokráciából és Tocqueville leveleiből (vál. és ford. Ádám Péter) Qadmon, Bp. 2020.

⁷ A kovácsoló vagy döngölőgép metaforája (igaz, a szót Tocqueville nem említi) nem egyszerűen a vagyon folyamatos szétaprózódására utal, de vonatkozik arra is, hogyan morzsolja szét a demokrácia megannyi egymástól elszigetelt egyénné, afféle tehetetlen porszemmá a társadalmat. Végül a „futóhomok” (*poussière mouvante*) metafora arra is céloz, hogy Tocqueville szerint milyen bizonytalan a demokratikus társadalom alapzata. (A ford.)

testesülő örökség ugyanis sokkal jövedelmezőbb az ingatlanvagyonnál, és sokkal alkalmasabb is a pillanatnyi szeszélyek könnyű kielégítésére.

A nagybirtok, ha egyszer felosztották, soha többé nem fog újra összeállni; már csak azért sem, mert a kisbirtokos földje,⁸ arányosan számítva, sokkal jövedelmezőbb, mint a nagybirtokosé. Nem csoda, hogy eladni is sokkal drágábban adja, mint az utóbbi a magáét. Ilyenformán a gazdasági számítások, amelyeknek sugallatára a gazdag tulajdonos eladja nagybirtokát, egyben azt is megakadályozzák, mégpedig ugyanazoknál az okoknál fogva, hogy a nagybirtok visszaszerzése végett sok kisbirtokot vásároljon.

Amit családi érzésnek hívunk, annak nemritkán az egyéni önzés illúziója az alapja. A legtöbb embernek csak az a fontos, hogy átörökítse magát, és hogy utódjaiban éljen tovább. Ahol a családi érzés véget ér, ott az egyéni önzés teljesen átadhatja magát a hajlamainak. Mivel a család ma már közelebről meg nem határozott, elmosódott és bizonytalan fogalom az emberek fejében, mindenki a jelen lehetőségeire összpontosít: csak arra törekszik, hogy biztosítsa az utána következő nemzedék anyagi biztonságát.

Nem a család fennmaradása a fontos, vagy ha mégis, a családot más eszközökkel igyekeznek megőrizni, nem földtulajdonnal. Ilyenformán az örökösödési jog nemcsak rendkívül megnehezíti a családoknak, hogy sértetlenül őrizzék meg ugyanazokat a földterületeket, de még a vágyat is kiöli, hogy ezt egyáltalán megpróbálják, és arra készteti őket, hogy az örökösödési joggal együttműködve dolgozzanak saját tönkremenetelükön.

Az örökösök közti azonos megosztás törvénye kétféleképpen működik: amikor a földtulajdonon érvényesül, akkor az emberekre is hat, amikor pedig az embereken, akkor a földtulajdonra is kifejti hatását. Ezzel a kétféle módszerrel egyformán képes arra, hogy hatékony támadást intézzon a földtulajdon ellen, és – ezzel egyidejűleg – egykettőre eltüntesse mind a családokat, mind a földvagyon.⁹

Mi, 19. századi franciák aligha fogunk kételkedni az örökösödési jog erejében, mert úgyszólván nincs olyan nap, amikor ne volnánk tanúi az általa előidézett politikai és társadalmi változásoknak. Nincs olyan nap, hogy ne találkoznánk vele, hogy ne látnánk, hogyan rombolja le lakóhelyünk falait, hogyan dönti ki legelőinket a kerítést. Az örökösödési jog már eddig is sok mindent átalakított, de még rengeteg a tennivalója. Emlékeink, véleményeink, jogszokásaink – megannyi komoly akadály az útjában. Az Egyesült Államokban viszont csaknem befejezte romboló tevékenységét. Itt már szemügyre vehetjük, mik is e rombolás legfontosabb eredményei.

A forradalom alatt csaknem minden államban hatályon kívül helyezték a vagyon átörökítésével kapcsolatos angliai törvényeket. Az örökös mással való helyettesítésével kapcsolatos (szubsztitúciós) törvényt¹⁰ pedig úgy módosították, hogy a lehető legkevésbé akadályozza a földbirtok szabad körforgását. Az első nemzedék elhunytával kezdetét vette a földek felaprózódása. A folyamat az idő múlásával egyre gyorsabb lett. Ma, alig hatvan évvel később, a társadalom képe felismerhetetlenségig megváltozott; a nagybirtokos családok úgyszólván egytől egyig elmerültek a sokaságban. New York államban, ahol

8 Nem azt akarom mondani, hogy a kisbirtokos jobban műveli a földet, csak azt, hogy lelkesebben és gondosabban, és megpróbálja munkával pótolni a szaktudás hiányosságait.

9 Mivel nincs biztosabb tulajdon a földnél, egyes dúsgazdag emberek semmilyen áldozattól sem riadnak vissza, csakhogy minél több földet vásárolhassanak, és nemritkán még jövedelmük jelentős részét is erre költik. De ez csak kivétel. Az ingatlanvagyon ilyen felértékelésével ma jóformán csak a szegények körében találkozni. Mivel a kisbirtokos különösebben nem előrelátó, mivel nem olyan nagy a képzelőereje, mint a nagybirtokosnak, és vágyai is korlátozottabbak, ezért minden igyekezetével növelni próbálja birtokát, és nemritkán – hálá az örökségeknek, házasságkötéseknek és üzleti szerencsének – ez nagyjából sikerül is neki. Csakhogy amellet a törekvés mellett, amely a földtulajdon megosztására készteti az embereket, másik törekvés is létezik, amely a földtulajdon halmozására ösztönzi őket; ez utóbbi azonban – jöllehet ahhoz elegendő, hogy megakadályozza a földtulajdon végtelenségig történő felaprózódását – ahhoz nem elég erős, hogy hatalmas földbirtokokat hozzon létre, mint ahogy ahhoz sem, hogy ezek a hatalmas földbirtokok ugyanazoknak a családoknak a tulajdonában maradjanak.

10 *Loi de substitution* – a francia jogi nyelvben az örökösödés sorrendjét meghatározó rendelkezés, amelynek az a célja, hogy az első örökös ne tudja elidegeníteni a földvagyon, és a birtok osztatlanul megmaradjon a nemesi család tulajdonában. A törvényt az 1804-es *Code civil* 896. cikkelye hatályon kívül helyezte. (A ford.)

nincs még egy ország, ahol a pénz szeretete ilyen nagy helyet foglal el az emberek lelkében

Világbank –
Amerikai játékpénztár, 1943
(Wikimedia Commons)

pedig sok nagybirtokos család élt, csak kettő maradt lábon, de nemsokára azok is el fognak tűnni. Ezeknek a dúsgazdag honpolgároknak a fiai ma kereskedők, ügyvédek, orvosok. Legtöbbje beleveszett a teljes névtelenségbe. Ezzel pedig az örökletes rangkülönbségek utolsó nyomai is semmivé lettek; az örökösödési törvény mindenkit egy szintre hozott.

Mindez, persze, nem azt jelenti, hogy az Egyesült Államokban – ahogyan másutt is – ne volnának gazdagok; nagyon is vannak, sőt nincs még egy ország, ahol a pénz szeretete olyan nagy helyet foglal el az emberek lelkében, és ahol nagyobb a megvetés a vagyoni helyzet egyenlőségét hirdető minden elmélet iránt. De a vagyon elképesztő gyorsasággal cserél gazdát a társadalomban, és – legalábbis a tapasztalatom szerint – két egymást követő nemzedék csak leg-ritkább esetben élvezheti az áldásait.

Bármilyen színes is ez a kép, ennek alapján az olvasó csak töredékes fogalmat alkothat mindarról, ami nyugati és délnyugati új államokban történik.

Vállalkozó szellemű kalandorok a 18. század végétől kezdtek behatolni a Mississippi völgyébe. Mintha újra felfedezték volna Amerikát: hamarosan a bevándorlók is errefelé vették az irányt; rövid idő alatt új közösségek népesítettek be lakatlan területeket. Államok, amelyeknek néhány évvel korábban még a nevük se létezett, hirtelen komoly rangot vívtak ki maguknak az Unión belül. De a demokrácia a lehető legteljesebben csak nyugaton fejlődött ki. Ezeknek a hevenyészve összetákoltt államoknak a lakói mintha csak tegnap érkeztek volna a földre, amit elfoglalnak. Nemcsak alig ismerik egymást, de még legközelebbi szomszédjukról sem tudnak semmit. Mindebből az következik, hogy – legalábbis az amerikai földrésznek ezen a részén – nemcsak a felvilágosultság meg az erkölcsi kiválóság természetes arisztokráciája, de még a nagy nevek meg a nagy vagyonok sem voltak semmilyen hatással a lakosságra. Nem

gyakorolja senki azt a tiszteletreméltó hatalmat, amivel az emberek azt jutalmazták, aki csak jót cselekedett egész életében. Nyugaton az új államoknak már vannak lakói; de társadalom még nincsen.

Amerikában nem csak a vagyonok egyenlőek; az egyenlőség elve bizonyos mértékig a szellemi képességekre is kiterjed. Nem hinném, hogy van még egy olyan ország a világon, amelyben azonos népesség mellett – arányosan számítva – olyan ritka a tanulatlan ember, és amelyben – ennek ellenére – olyan kevés a tudós, mint Amerikában. Míg az elemi oktatás mindenki előtt nyitva áll, a felsőoktatás csaknem elérhetetlen. Hogy miért, nem nehéz megérteni; mindez szükségszerű következménye mindannak, amit fentebb mondtunk. Csaknem minden amerikai jómódban él; ennek következtében az amerikaiak minden különösebb nehézség nélkül sajátíthatják el az emberi tudás alapjait.

Amerikában kevés a gazdag ember; amiért is csaknem mindegyik amerikai kénytelen mesterséget választani. Márpedig a mesterséget el kell sajátítani. Ezért az amerikaiak csak a gyermekkor éveiben tehetnek szert némi általános műveltségre: tizenöt évesen már szakmát kell választaniuk, ami annyit jelent, hogy iskolai oktatásuk sokszor abban az életkorban fejeződik be, amiben a miénk elkezdődik. De még ha folytatódik is, akkor is csak valamilyen speciális és jól jövedelmező hivatás tananyagának elsajátítására irányul; Amerikában a tanuló úgy adja fejét egy tudományág tanulmányozására, mint ahogy nálunk foglalkozást választ az ember, és akkor is csak a tudományág olyan gyakorlati alkalmazására összpontosít, amelynek hasznosságát senki se vonja kétségbe.

Amerikában a legtöbb dúsgazdag ember szegényként kezdte; akik ma dologtalanul élnek életüket, fiatalkorukban nagyon elfoglalt emberek voltak; mindebből az következik, hogy amikor az emberekben még erős a vágy a tanulásra, akkor nincs rá idő, amikor meg megengedhetnék maguknak ezt a fényűzést, már nem fülk a foguk a tanuláshoz.

Olyan társadalmi osztály, amely becsüli a szellemi tevékenységet, és amelyben a szellemi munka öröme természetes módon öröklődik tovább nemzedékről nemzedékre, nincs Amerikában. Amiért is az efféle szellemi tevékenységhez az akarat ugyanúgy hiányzik, mint a lehetőség.

Mindennek következményeként elmondhatjuk: Amerikában eléggé közepes az emberek műveltségi szintje; mindenki közel áll az átlaghoz, egyesek úgy, hogy felemelkednek, mások meg úgy, hogy lesüllyednek a középszerűhez. Nem csoda, hogy rengeteg az olyan ember, aki – a válás, történelem, tudomány, politikai gazdaságtan, törvényhozás és kormányzás dolgában – körülbelül ugyanolyan ismeretekkel rendelkezik.

Az intellektuális egyenlőtlenségért közvetlenül az Úristen felelős, az ember nem tehet róla, hogy újra meg újra szembesülnie kell vele. De ha igaz is, hogy az ész a Teremtő akarata szerint egyenlőtlenül van elosztva, az is igaz, hogy Amerikában a tanuláshoz mindenkinek nagyon is azonos lehetősége állnak rendelkezésére.

Amerikában tehát már a társadalom létrejöttékor is gyenge volt az arisztokrácia alkotóeleme, de a mai Amerikában az arisztokrácia vagy teljesen megsemmisült, vagy annyira meggyöngült, hogy immár semmilyen hatással sincs a közéleti eseményekre.

A demokrácia viszont az eltelt időnek, az eseményeknek meg a törvényeknek köszönhetően minden mást meghatározó – és úgyszólván egyetlen – alkotóeleme az amerikai társadalomnak. Amerikában egyetlen család, egyetlen kaszt sem gyakorol befolyást a társadalomra; sőt egy-egy személyiség sem befolyásolhatja – legalábbis tartósan nem – a társadalmat. Mindebből következően az amerikai társadalmi rendszer a lehető legkülönösebb jelenséggel szembesít: nincs még egy olyan ország a világon, és a történelem egyetlen olyan országnak sem őrizte meg az emlékét, amelyikben az emberek – mind vagyoni helyzetüket illetően, mind szellemi képességeik tekintetében – egyenlőbbek lettek volna, vagy más szavakkal, nagyobb befolyással rendelkeztek volna, mint a mai Amerikában. ■

(Fordította: Ádám Péter)

Úttörők – Alexis de Tocqueville
A demokrácia Amerikában I.
kötetének első kiadása (1835)
és Tocqueville Elek
A democratia Amerikában
(fordította Fábrián Gábor) II.
kötetének budai kiadása (1841)